

להעביר הלאה... שכן היתה זו משימה בלתי אפשרית כמעט לזר (ואפילו לרוסי) להעמיק כל כך לדרומה של המדינה הענקית הזאת. וכל מי שסייע לי בכך יעמוד שוב על הברכה!

כאמור, הודמנות נדירה, קצרה מדי. ובכל זאת די היה גם בה להעלות שוב בעיני הדימון את זיכרה של תופעה מיוחדת-במינה זו של אדם שרכיב ממכרו תיארוהו כמכוח איתנים שאינו ניתן לריסון; ציפוף נדיר והרפעימי כאמת של אדם-בולדור גורף הרים, כאותם בולדורים שראינו כאן ברדכי גרוזיה, עם רגישות אנושית מחודדת עד כדי כך שהיא מוצאת לנכון להטיף לייחס טוב ל"סוסי", כשם אחד משיריו של מאיאקובסקי המתורגמים בידי אלכסנדר פן מעריצו.

איתה ליליה בריק, שליוותה אותו שנים, ואשר היכרותם החלה עוד בהיותה בת 15, העירה עליו: "אהבה, קינאה וירידות — את כל אלה חווה מאיאקובסקי בעוצמה כזאת שלא ניתן היה לרסן... הוא לא היה ירד של שיגיושיח, הוא היה כאחוז ריבוק המחור ללא הרף, ולא חשוי שני נמצא בחברתו אותה שעה. ריבוק זה לא הניח לו עד לבדיעה הגדולה שכיילתה אותו כסופו של דבר..."

לדבריה, לא הסתפק מאיאקובסקי ב"אמירה" או בתגובה בלבד. בעזרת חרוזיו ביקש להשפיע השפעה מוחצת ומכרעת לא רק על מאויניו זה גם על מהלך ההיסטוריה.

עד כאן ליליה בריק, שלום לעיירה מאיאקובסקי. מחר חוזרים לבאקו ומשם למוסקוה שממנה ברכת הלילה ללנינגרד.

תגובות

מי מוסמך להמליך?

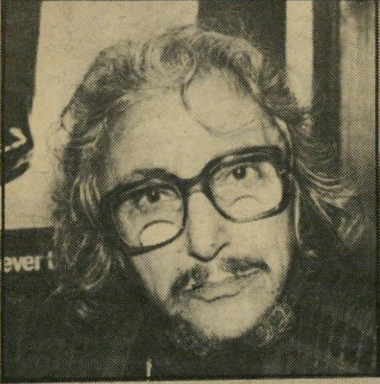
האמן משה ברנשטיין שלח לי את התגובה הבאה על דברים שנתפרסמו במדור זה בעניין פרסי ישראל וביקש שאפרסמה, על סמך חופש הביטוי בעיתון, כדבריו. אני עושה זאת ברצון. ואולם משה ברנשטיין גם ביקש שאשיב אישית על דבריו, ואילו אני מעדיף בשלב זה שאחרים יצטרפו לדיון בתופעה כזו ויתחתי ואשר גם עתה אין לי מלה אחרת לכנותה זולת שחיתות.

נתן זך
בתמיכה קראתי את הפולמוס על מתן פרס ישראל. לא אכנס לבעיה סבוכה זו. אבל ברצוני לשאול: מי מוסמך להמליך ולהדיק שמות כגון "רביאמנים" לצירים. וגם זה: מה זאת אומרת "רביאמנים"? מי הסמיך את מי להדיק להם תואר זה שאינו מגיע להם. הם (ברשימה שהור פיעה כאן נזכרו שמותיהם של אביגור סטי"צ, יחזקאל שטרניכמן ואהרון גלעד — ג.ז.) אומנם אמנים לא רעים בזכות עצמם. אבל הם רחוקים מאוד מלהיות אוהביהציבור או מוכרים על ידי כל שכבותהעם. בהשוואה לח"מ (הם בתחום זה אפס. קיימת נטייה כזאת הרווחת בארץ בעיקר בקרב קליקה מסוימת להדיק תואר רים. ליטבינובסקי היה אמן טוב והגיע לגיל 92 ולא זכה לפרסיישראל. אשהיים, שטיינהארט, פלדי ורבים אחרים היו כולם אמנים טובים אבל

רחוקים מלהיות רביאמנים. קראתי באיזה מאמר שהדיקו לזריצקי את תואר האמנות של האמנים. (מצחיק מאד ועצוב מאד) ומה לאכות ישורן ולפרסיישראל? בהשוואה לאורלנד. האם בגלל שנים (83) מגיע לו? אני זוכר שבזמן ששלונסקי, אלטרמן, חלפי, אורלנד ועוד מכובדים ישבו ב"כסית" — אדם זה הסתובב הלך וחזר בחוץ בשתיקה וחיפש איזה פינה לשבת בה בודד. מה התרומה הגדולה שלו בכדי להניע את המוסמכים לתת לו פרסיישראל? חלפי

שפאר את הבימה העברית וכתב את שיריו הנגונים — האם זכה לכבוד כלשהו? מה פתאום גלעד, ומה פתאום סטימצקי ושטרניכמן? האם בגלל גילם. בגלל היותם ותיקים בארץ? אני כופר בכל התופעה הזאת. ישנם בארץ "ספצים" ומלומדים בשטח הספרות והאמנות והם מהווים קליקה מסוכנת לחיינו התרבותיים הטהורים והנכונים. אני נאבק על חיי ועל יצירתי כמעט 55 שנים. מהן 40 שנה בארץ, ויועד וגם חשתי על כשרי מה זה להיות אמן שאינו נתמך על ידי שום צד...

בגיל 67 אני עומד פרוץ בפני הרוחות הרעות שמרעילות כל צל טוב של כבוד. ואני רוצה ברגע זה להיות קצת ווקרני "רדוגר" ולשאול את כל אותם שוחרי אמנות: מה יהיה גורל אמן יהודי שמחפש את הוהות שלו ואינו מתפתה לכל

אמן ברנשטיין: מי יגאל את האומנות שלי?

אותם. "איומים" אופנתיים? מי יגאל את האמנות שלי שהיא כולה כאב, מאבק וחייפושירך בכך שר לנשוא העבר הטראגי העקוב מרם? אילו ניתן לי במרוצת השנים להגיע למעמד המכובד של פרסיישראל — נחרתת קודש הייתי מפוזר את הפרחים על קיבורתייהם של בני עמי המעונה, הטהור והקדוש שלא זכו לראות בתקומתיישראל!

וערני תקוה, אם ייתנו לי כוח, שנים וחיי יצירה, להגיע ולזכות במעמד זה.

משה ברנשטיין

וגדלה: תפוז מתיבש, מזה, ועיוור/נוכרי שממנו נמלטות הציפורים בפארק, וישנן כאן כמוכר גם המילחמות המיוחחות הרודפות את המשורר בעקשנות, כאילו נתכוונו לפגוע רווקא בן.

אין אלה שירי נוסטלגיה וגעגועים. דור הוא משורר מפוכח ואינטליגנטי מכדי שיתיר לעצמו את מתק הנוסטלגיה קלותה. סכר כנגדה — ניצול כל ה"חוויות" — כל הירחור וכל ברלי מעשה — כחומר-גלם להנפקת השיר.

כבר ציינתי את ריבוי הפנים של המשורר שבכאן. לעומת זאת, בשירים המייצגים במיוחד זה את סיפורו האחרון, שירים חדשים, מופיעים להם פתאום שירים מקבילים כמעט לשירים מוקדמים. אבל משורר בוגר והכסניסיון הוא זה החוזר כעת אל פיוטיו המוקדמים, כשהוא נותן בהם סימנים של אותה בגרות ואותה חוכמה. לכל דבר יש מחיר ומחיר בגרותו החדשה של דור: היעלמות הקלילות הנערי-מישחקית שאיפיינה חלק ניכר משירי הנעורים. העיסוק הפילוסופי במות — בעבר חלק מאותו מישחק מלים — נעשה פתאום קרוב, ממשי ומאיים: "במות משוררים קווים אינם משתנים / קו רוחב אינו מתרחב. קו אורך נותר/באורכו כשהיה.../אין המתמטיקה נכתבת אלא/בשביל מתימטיקאים/בשביל מי/השירה?" (עמ' 118).

בסיפורו הראשון, ברושים לבנים, כתב המשורר ביתר בטחון: "ואנו, האמשי מפסלת, נחצוב כאן שיר/קדמון/מסלע" (עמ' 7).

שני פירקי חיים, שתי תשובות, אותו משורר. ובשורות האכזריות אבל גם הנפלאות ביותר שבספר: "אני צפור שהיתה פעם משורר.../ המשורר שהייתי פעם מתחבט בליבי..." (עמ' 119).

אבל מי שמסוגל כך לכתוב על עצמו, ומי שהמילים, מילותיו, נשמעות לו כרי כך, אין לו מה לדאוג שמא מיצה את עצמו.

צופה לאחור, בראש השונות שלו, צופים שריו של דור גם אל ארץ חדשה אשר לריווחו ממנה אנו ממתנים.

ציפי שחרור

משה דור

רמדומים, יוני 1982

סגלים הדמדומים בתל-אביב כבוד נגר על אפק שבת-מלון פצעוהו. סגל ראש הידרה המפרך, נמתיוכוני ומתעקש לצמח. סגלים המשוקים בהגיחם מרחס מים ומתכת. סגלים צלילי תבת-הנגינה המבשרים לרחוב שבעה סוגי גלידה ומות.

(מתוך "בראש השונות")

שאי מתלווה אל הכותב כיברת דרך לאי מבוסלת. ואני מציינת זאת לשבח.

בניגוד לכמה משוררים אחרים, מבקש דור במודע לצאת מדלת-האמנות אל המרחבי, אל הארץ האחרת, וגם אל הורות, הניכר והאקוטיקה — אולי רווקא מפני שכוחן של דלת-האמנות שלו מורגש כאן כל כך. ואכן, גם הניכר והאקוטיקה חודרים לשיריו כמו אל תוך נעלי בית. ועם זאת, נותר בשירים משהו לא-מבוית, משהו שנכסף אל אייביות, אל הפרא, אל הקדמון — ולוא רק במלים.

מה שמפתיע כאן אינו הגיסיון להעלות את הלוקאליות הפרובינציאלית ("הילידית") שדור הוא מראשי דבריה בשנים האחרונות, אלא רווקא היפוכו — הגיסיון לחרוג ממנה. וכך צפוני ומיזרחי קרבים ומיתרחקים כאן, קרבים ומיתרחקים. תנועה שהיא אולי תנועת מטוטלת, אבל היא גם תנועת הנפש שצר לה בקרוב וזר לה ברחוק.

העולם קטן עלי. מרוע, עולם, אתה קטן עלי/כתפוז מתיבש..." (עמ' 87). והורות הולכת

בחרתי לפתוח רווקא כשיר החותם — ארבע שורות חסרות וכתרת ששבו את לבי ופתחו בפני צוהר לדון בשירתו של המשורר הוותיק שגם זכה השנה בפרס ביאליק.

מן התכונות הבולטות במכתב זה הם המעברים החרים מנושא לנושא, ובעיקר זוויות הראייה המשתנות. לפעמים נדמה כי לא ייתכן שהמשורר אשר כתב "מרחב הוא לעיתים מרחק בלבד" / בגוף המודקן כזב כל דופק" (עמ' 32) הוא אותו משורר הכותב כשיר אחר: "מרוקנית צעירה שואלת: זה האוטובוס לאשקלון מגיע/מבעד לחלצה המהדקת פיטמותיה קשות כחלוקי נחל" / הגינס על ירכיה מחשבים להתפקע..." (עמ' 56). הפשטה מול הסתכלות, הגות לא-מרשימה-בימיוחור לעומת הציור שנעימתו סכסואלית, — שגם אם הוא נעלם כשיר זה או אחר משירי המשורר שלפנינו — חזקה עליו שיחזור ויפיע בשכניו. אולי בזה טמון סוד כוחו של מיבחר זה: המשורר מתגלה כאן בפנים רבות, משנה לא רק מקום וני אם גם צורה ומול... תוך כדי קריאה ליוותה אותי ההרגשה שאני קוראת אוטוביוגרפיה שירית,

שירה

למה התכוון המשורר?

משה דור
בראש השונות
מבחר שירים 1986-1954
ספרית מעריב
למה התכוון המשורר?
המשורר התכוון.
רוח נושבת. עלה ונושר.
[מן מכתב]

בשורות אלה חותם משה דור את סיפורו בראש השונות — מבחר יצירי ראשון ל-32 שנות שנות יצירה, מאז ברושים לבנים הלוקראתי ועד שירים חדשים, המאוחר שבהם.

להציל? — להרוס!

שם תערוכת צילומי של צביקה זליקוביץ הנערכת בימים אלה במוסריו און ראונו בתל-אביב הוא. הצילום אצל רווקא הצילומים גודמים לתגובה אחרת לגמרי: להציל? לשם מה? ארובה — להרוס: צביקה זליקוביץ מוכיח שההרס הוא יפה מאוד.

צביקה זליקוביץ מצלם בצבע קטעים משרידי מיבניה הישנים של תל-אביב, אלו שעומדים על סף ההרס ואלו שההרס כבר נתן את סימניו בהם, וצילומי מהנים מאוד את העין. ציבועיהם חריפים: כחול חזק או צהוב חזק או אפור חזק, כמראות הארץ המוכים בשמש שאין בהם גוונים. הוא מצלם קטעי מעקות, קיטעי גזוזרות, חלונות ישנים, תריס-עץ ישנים, קירות מתקלפים, מדרגות, עמודים מתמוטטים, ואת תחביבו הגדול — "האישונים", אלו ה"מענטשלעך", אישי הברזל הקטנים שהחזיקו בשנות העשרים את תריסי הבתים: יצורים מיוחדים, כך נדמה לי, לתל-אביב בלבד. בצילומי של זליקוביץ אין "אישונים" ברזל הרומים זה לזה, לפנינו כאן עם שלם, כל מל מעמרי ומעמדותיו: מן האצולה ועד האחרון באנשי השוק, זליקוביץ מבקש לתפוס בתל-אביב ישנה, זו שבין נווה-צדק ובין מוגרבי השרוף, קטעים ארכיטקטוניים מרשימים, פרטים ופרטים שרק עין סקרנית, אזהבת חדרה מסוגלת לתפוס. הוא הופך קטעים אלו למעשר-אומנות-זאמנות צבעוניים ומבקש להוכיח באמצעותם כי יש לשמרם ויש לשמר את בנייני-הם, כדי להציל את עברה של העיר, שהרי אין תרבות בלי שמירת הרבדים הקודמים וכו'.

אבל בעיני מעוררים צילומי ההרס-בהתהוותו מחשבות אפיקורסיות, רווקא. כגון מה שכבר אמרתי על יופיו של ההרס. עוברת — צילומי של זליקוביץ.

בתי תל-אביב של שנות העשרים הם בתים פסכרו קלאסיים, פסכרו יווניים, פסכרו רנסאנסיים, דומים לבתי המזרח, אולי יסתיכונים, אולי תורכים, ומוכיחים גם בתים של אודסה, ורשה ולודז'. כבר בעת שנבנו היו בעצם בתים-שליכאילו, בתים שלכאורה, פרי ותערובת של חלומות. אז אהבנו חלומות, אבל היום הרי נתפכחנו.

במשך השנים נהרסו הבתים והלכו. אנשים רבים דיברו הרבה על כך שיש לשמרם, אבל איש לא עשה מאומה, וכך מסוגל היום צביקה זליקוביץ לצלם הרס בתים: עמוד סדוק, קלאסי כביכול, עומד על כרע מוטברזל; בד מזוהי מתקלף על בליטת בית; קראמיקה של בצנאל המבקשת להעתיק את

מיכלאנג'לו ברחוב אחד-העם

הנביאים של מיכלאנג'לו מהקאפלה הסיטינינית ואריחיה נופלים: בית ים תיכוני צולע על ירכו. כאשר אתה רואה בית קלאסי נהרס — לפניך מראה טראגי. כאשר אתה רואה בית קלאסי-לכאורה בתל-אביב של "כאילו" נסדק והולך, זה מעורר גם חיור. בעיצומו של רבר, הוא מוכיח לך שאין צנח בעולם, וגם אנחנו נהרסים והולכים, ומרוע יהיה גורל הבתים שונה מגורל מקימיהם ובעליהם??

ועל-כן: הצילום! — לא, להרוס: כמה יפה היא תבערת השקיעה: אבל להרוס לא-טראט, כדי שהצלמים יספיקו לצלם, הציירים יציירו, המשוררים יחברו שירים והסופרים — ספרים. וראש-העיר ינאם. עיר חדשה תעלה ותצמח ויחר עמה אמנות וספרות נפלאות. ועיני כולנו תחינה ותחזינה. אמן!

ש. שבא